

Αρχαία Ιστορία

Α΄ Γυμνασίου

Τόμος 6ος

**Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 /
Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:**

**«Αναμόρφωση των προγραμμάτων
σπουδών και συγγραφή νέων
εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος

Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ

Πρόεδρος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων

**βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού
εκπαιδευτικού υλικού με βάση το**

ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου

Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης

Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Αναπληρωτής Επιστημ. Υπεύθ. Έργου

Γεώργιος Κ. Παληός

Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου

Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγ. Ινστιτ.

**Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από
το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και**

25% από εθνικούς πόρους.

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Θεόδωρος Κατσουλάκος

Φιλολόγος, εκπαιδευτικός

Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Γεωργία Κοκκορού – Αλευρά

Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου

Αθηνών

Βασίλειος Σκουλάκος

Σχολικός Σύμβουλος

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Εμμανουήλ Μελάς

Επίκ. Καθηγητής του Δημοκρίτειου

Πανεπιστημίου

Ιωάννης Νεραντζής

Σχολικός Σύμβουλος

Αιμιλία Μπάνου

Φιλολόγος, εκπαιδευτικός

Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

Σπυρίδων Γούσης, Εικονογράφος

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Αλεξάνδρα Σφυρή, Φιλολόγος

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

ΚΑΙ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Αναστασία Κυρκίνη – Κούτουλα

Σύμβουλος Π.Ι.

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Δημήτριος Γέρος, Ζωγράφος

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

**«ΕΛΛΗΝΙΜΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ –
MULTIMEDIA A.E.»**

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

Ομάδα Εργασίας

Αποφ. 16158/6-11-06 και

75142/Γ6/11-7-07 ΥΠΕΠΘ

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**Θεόδωρος Κατσουλάκος
Γεωργία Κοκκορού - Αλευρά
Βασίλειος Σκουλάκος**

**ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ
www.patakis.gr**

Αρχαία Ιστορία

Α΄ Γυμνασίου

Τόμος 6ος

6. ΕΛΛΗΝΟΡΩΜΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

*Το Κολοσσαίον
ή Αμφιθέατρο
των Φλαβίων
στη Ρώμη (1ος
αιώνας μ.Χ.)
που χωρούσε
45.000 θεατές.
Στα ρωμαϊκά*

*αμφιθέατρα η ορχήστρα είχε
διαμορφωθεί κατάλληλα για να
πραγματοποιούνται ναυμαχίες,
μονομαχίες, θηριομαχίες και άλλα
«βάρβαρα» θεάματα. Οι Ρωμαίοι
αυτοκράτορες χρηματοδοτούσαν
τέτοιου είδους δημοφιλείς γιορτές
για να κρατούν ευχαριστημένα τα
λαϊκά στρώματα.*

Ελληνορωμαϊκός πολιτισμός ονομάζεται ο πολιτισμός που αναπτύχθηκε μετά την κυριαρχία της Ρώμης σε ολόκληρη τη λεκάνη της Μεσογείου, που επισφραγίστηκε με την κατάκτηση και καταστροφή της Κορίνθου (146 π.Χ.) και τη ναυμαχία του Ακτίου (31 π.Χ.).

Τα γράμματα

Ήδη από πολύ νωρίς οι Ρωμαίοι κατακτητές είχαν έρθει σε επαφή με τα ελληνικά γράμματα και τις τέχνες. Λατίνοι ποιητές και συγγραφείς επηρεάστηκαν αποφασιστικά από τους μεγάλους Έλληνες ποιητές, τον Όμηρο και άλλους, όπως ο Βιργίλιος με την «Αινειάδα» του, που αποτελεί συνέχεια ως προς το περιεχόμενό της, της Ιλιάδας και της Οδύσσειας, με τα «Βουκολικά» του που μαρτυρούν

την επίδραση του Θεόκριτου και τα «Γεωργικά» που φανερώνουν επίδραση του Ησιόδου, ή ο Οβίδιος και ο Οράτιος που είναι επηρεασμένοι από την Αλεξανδρινή ποίηση. Αλλά και στη φιλοσοφία, στην ιστορία, στις επιστήμες, στο δίκαιο των ρωμαϊκών χρόνων οι επιρροές είναι ολοφάνερες. Παράλληλα οι Έλληνες συνεχίζουν να παράγουν πλούσιο πνευματικό έργο: περιηγητές (Παυσανίας), πεζογράφοι (Λογγίνος, Φιλόστρατος), γραμματικοί (Αθηναίος), ιστοριογράφοι (Διονύσιος, Ιώσηπος, Ατπιανός, Αρριανός, Κάσσιος Δίων), φιλόσοφοι (Επίκτητος, Δίων ο Χρυσόστομος, Λουκιανός, Ηρώδης ο Αττικός, Πλούταρχος, Πλωτίνος), γιατροί (Γαληνός) συνεχίζουν την καλλιέργεια και προαγωγή όλων

των επιστημών μέσα στις νέες πολιτικές και οικονομικές συνθήκες. Πολλοί από αυτούς έζησαν στη Ρώμη και έβαλαν τη σφραγίδα τους στην πνευματική ζωή της αυτοκρατορίας.

Οι Τέχνες

Ακόμα προφανέστερη είναι η ελληνική επιρροή στην τέχνη της ελληνορωμαϊκής περιόδου. Οι πλούσιοι και ισχυροί Ρωμαίοι είχαν αρχίσει από τον 2ο αιώνα π.Χ. να συγκεντρώνουν πρωτότυπα ελληνικά έργα τέχνης ή να παραγγέλλουν αντίγραφα ονομαστών έργων για να στολίσουν τους ναούς, τα δημόσια κτίρια και τις επαύλεις τους. Νέες δημιουργίες της εποχής παρατηρούνται στην αρχιτεκτονική και στην τέχνη του πορτρέτου. Όμως και αυτές οι

δημιουργίες αποτελούν συνέχεια και εξέλιξη των επιτευγμάτων της κλασικής και ελληνοιστικής εποχής. Αρχιτεκτονική: Στην αρχιτεκτονική νέα, ελαφριά και πιο εύπλαστα υλικά, όπως τα τούβλα –οπτές πλίνθοι– και χυτό τσιμέντο αντικαθιστούν συχνά τον λίθο και

Ο ναός του Βάκχου στο Baalbek του Λιβάνου (150–200 μ.Χ.). Ο ναός υψώνεται σε ένα βάθρο (podium) και περιβάλλεται από κιονοστοιχία κορινθιακού ρυθμού. Κίονες του ίδιου ρυθμού διακοσμούν και τους εσωτερικούς τοίχους του σηκού.

έτσι διευκολύνεται η κατασκευή μεγάλων οικοδομών που στεγάζονται με θόλους και καμάρες. Οι ίδιοι αρχιτεκτονικοί ρυθμοί συνεχίζονται σε πολύπλοκους συνδυασμούς που ανταποκρίνονται ικανοποιητικότερα στο «αυτοκρατορικό» πνεύμα του μεγάλου και ισχυρού κράτους. Μεγάλες πλατείες που περιβάλλονται από στοές και στις οποίες συχνά κτίζονται ναοί αφιερωμένοι στη λατρεία των αυτοκρατόρων –fora–λαμπρύνουν τη Ρώμη και άλλες πόλεις, υδραγωγεία, γέφυρες και μεγάλοι δρόμοι με στοές αποσκοπούν στην ύδρευση και επικοινωνία των κέντρων της αυτοκρατορίας μεταξύ τους, κολοσσιαία λουτρά αποτελούν κέντρα πολιτιστικών εκδηλώσεων και επικοινωνίας (βλ. και παράθεμα «Οι Ρωμαίοι και τα δημόσια έργα»,

σελ. 45, τόμος 5ος), τα θέατρα μετατρέπονται σε αμφιθέατρα για ναυμαχίες, μονομαχίες και θηριομαχίες, πολυτελή ανάκτορα και επαύλεις κτίζονται παντού.

Τοιχογραφίες και ψηφιδωτά που συχνά αντιγράφουν ονομαστά έργα της ελληνικής τέχνης διακοσμούν όλα αυτά τα κτίρια και μας δίνουν μια εικόνα των χαμένων πρωτότυπων έργων.

1

Τοιχογραφία στην Πομπηία με παράσταση αμφιθεάτρου (59 μ.Χ.).

**Η Πύλη του Αδριανού στην Αθήνα
(2ος αιώνας μ.Χ.). Βρισκόταν στο σημείο που από την αρχαία πόλη – του Θησέα– περνούσε ο επισκέπτης στη νεότερη πόλη που έκτισε ο Αδριανός. Ήταν στολισμένη με κορινθιακούς κίονες και με τα αγάλματα του Θησέα και του Αδριανού. Από πεντελικό μάρμαρο, ύψος 18 και πλάτος 13 μ.**

**Τμήμα της αψίδας
του Γαλέριου στη
Θεσσαλονίκη (4ος
αιώνας μ.Χ.).**

**Ήταν στολισμένη με ανάγλυφες
πλάκες που εξιστορούσαν τα
πολεμικά κατορθώματα του
αυτοκράτορα Γαλέριου εναντίον
των Περσών. Κοντά υπήρχε και το
ανάκτορο του Γαλέριου.**

**Αναστηλωμένη αυλή και περιστύλιο
της οικίας των Βετίων στην
Πομπηία (1ος αιώνας μ.Χ.)**

Γλυπτική: Στη γλυπτική είναι Έλληνες γλύπτες που αναζήτησαν εργασία στη Ρώμη και που έδωσαν τον τόνο δημιουργώντας εκτός από αντίγραφα και νέα έργα αναμειγνύοντας τεχνοτροπίες της ελληνικής τέχνης – εκλεκτικά έργα. Τα ρωμαϊκά πορτρέτα αποτελούν ίσως την πιο χαρακτηριστική γλυπτική δημιουργία των Ρωμαίων. Άλλοτε έντονα ρεαλιστικά και άλλοτε πιο κοντά στα έργα της κλασικής εποχής χάρισαν έξοχες απεικονίσεις προσωπικοτήτων τόσο των δημοκρατικών χρόνων όσο και των αυτοκρατόρων και των μελών της οικογένειάς τους. Για την απεικόνισή τους χρησιμοποιούνται τα σώματα κλασικών αγαλμάτων θεών σε συνδυασμό με το πορτρέτο του αυτοκράτορα ή άλλων προσωπικοτήτων, μερικές φορές

με αντιαισθητικό αποτέλεσμα. Εκτός από τα αγάλματα αναπτύσσεται και το ιστορικό ανάγλυφο, με απεικονίσεις σημαντικών ιστορικών γεγονότων, όπως τα πολεμικά κατορθώματα των αυτοκρατόρων πάνω στον κορμό κολοσσιαίων κιόνων και θριαμβικών τόξων. Ως επιτάφια μνημεία, εκτός από τις ανάγλυφες στήλες χαμηλής συνήθως καλλιτεχνικής αξίας, κυριαρχούν οι ανάγλυφες μαρμάρινες σαρκοφάγοι με μυθολογικές–αλληγορικές παραστάσεις, καθώς και οι μαρμάρινες οστεοθήκες*, ενώ οι αυτοκράτορες θάβονται σε εντυπωσιακά μαυσωλεία*.

Το σύμπλεγμα του Λαοκόοντα (1ος αιώνας μ.Χ.). Το διάσημο αυτό έργο που επηρέασε μεγάλους καλλιτέχνες του ευρωπαϊκού μπαρόκ είχε στηθεί σε συγκρότημα κτιρίων που αποτελούσαν την κατοικία του αυτοκράτορα Τίτου στη Ρώμη. Ο ιερέας του Απόλλωνα στην Τροία, Λαοκόων, τιμωρείται από τους θεούς διότι συμβούλεψε τους Τρώες να μη δεχθούν τον Δούρειο Ίππο: ένα τεράστιο φίδι αγκαλιάζει θανάσιμα τον Λαοκόοντα και τους γιους του.

**Πορτρέτο Ρωμαίου αξιωματούχου
(1ος αιώνας π.Χ.). Ο Ρωμαίος
παριστάνεται πολύ ρεαλιστικά και
με την παραμικρή ρυτίδα που
άφησε ο χρόνος στο πρόσωπό του.
Ο ρεαλισμός των ρωμαϊκών
πορτρέτων ξεκίνησε από την πιστή
απεικόνιση των προγόνων των
ρωμαίων πολιτών (Αθήνα, Εθνικό
Αρχαιολογικό Μουσείο).**

**Πορτρέτο της αυτοκράτειρας
Αγριππίνας της νεότερης από το
Μητρώο της Ολυμπίας
(1ος αιώνας π.Χ.). Απεικονίζεται
πιθανότατα η σύζυγος του
Κλαυδίου και μητέρα του Νέρωνα.
Το σώμα της αυτοκράτειρας είναι
στον τύπο κλασικού αγάλματος του
4ου αιώνα π.Χ., ενώ το κεφάλι έχει
την κόμμωση της εποχής της
αυτοκράτειρας και το πρόσωπο τα
ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της
(Μουσείο Ολυμπίας).**

Εικονιστικό άγαλμα–πορτραίτο του αυτοκράτορα Κλαυδίου στην Ολυμπία (1ος αιώνας π.Χ.). Ο αυτοκράτορας παριστάνεται όπως ο Δίας, με τον αετό στα πόδια του και το σκήπτρο –λείπει σήμερα– στο αριστερό χέρι. Το κεφάλι του αποτελεί εξιδανικευμένο πορτρέτο του αυτοκράτορα. (Μουσείο Ολυμπίας).

Ερωτήσεις – Δραστηριότητες

- 1. Πού οφείλεται η μεγάλη ανάπτυξη της τέχνης του ρωμαϊκού πορτρέτου; Να συγκριθεί το άγαλμα του Σοφοκλή (εικ. σελ. 103 τόμος 4ος) με το άγαλμα του Κλαυδίου στην Ολυμπία (εικ. σελ 20).**
- 2. Σε τι διαφέρει το αρχαίο θέατρο της Επιδαύρου (εικ. σελ. 122 τόμος 5ος) από το Κολοσσαίον στη Ρώμη (εικ. σελ. 6);**
- 3. Αναζητήστε πληροφορίες για το υδραγωγείο του Αδριανού και το Ωδείο του Ηρώδη του Αττικού στην Αθήνα.**
- 4. Για ποιους λόγους ανέπτυξαν οι Ρωμαίοι ιδιαίτερα το οδικό δίκτυο; Τι γνωρίζετε για την Εγνατία οδό;**
- 5. Να αναζητηθούν ρωμαϊκά κτίρια στην ιδιαίτερη πατρίδα σας και να περιγραφούν.**

ΣΥΝΟΨΗ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Μετά το θάνατο του Αλέξανδρου η αυτοκρατορία διασπάται. Νέα κράτη μπαίνουν δυναμικά στο προσκήνιο της ιστορίας. Νέοι, πρωτόγνωροι θεσμοί (Συμπολιτείες) δημιουργούνται. Η γεωργία εμπλουτίζεται με καινούργιες μεθόδους, η οικονομία αναπτύσσεται γοργά. Μεγάλη ώθηση δίνεται στις επιστήμες: γεωμετρία, μηχανική, ιατρική, φυσική. Η αρχιτεκτονική εντυπωσιάζει με ογκώδη και καλαίσθητα έργα, ενώ η γλυπτική προσπαθεί να εκφράσει τον εσωτερικό κόσμο του ανθρώπου. Ο ελληνιστικός όμως κόσμος αργότερα θα υποκύψει στη Ρώμη, η οποία σε διάστημα λίγων ετών κατάφερε να δημιουργήσει, με τα μέτρα της εποχής, κοσμοκρατορία.

Άσκηση αξιολόγησης

Σημειώστε τον χρόνο και το όνομα ή τα ονόματα των προσώπων που σχετίζονται με τα παρακάτω γεγονότα;

Μάχη στην Πύδνα

Άλωση των Συρακουσών

Ίδρυση Αντιόχειας

Μάχη στη Ζάμα

Ίδρυση Θεσσαλονίκης

Νίκη των Μακεδόνων επί των

Γαλατών

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι΄

ΑΠΟ ΤΗ ΡΩΜΗ ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

Η «Ρωμαϊκή ειρήνη» είναι το ιστορικό πλαίσιο μέσα στο οποίο θα αναπτυχθεί, κατά τους τρεις πρώτους αιώνες μ.Χ., ο Χριστιανισμός. Η γέννηση του Χριστού στη Βηθλεέμ της Ιουδαίας αποτελεί τομή στην ιστορία της ανθρωπότητας. Το Ευαγγέλιο, η διδασκαλία του Χριστού, διαδίδεται ταχύτατα. Οι απόστολοι του Χριστιανισμού, με κορυφαίο τον Παύλο, χρησιμοποιούν την ελληνική γλώσσα στην επικοινωνία τους με τα πλήθη, γράφουν ελληνικά. Μέσα στους τρεις πρώτους αιώνες η Εκκλησία, που την ίδρυσαν οι απόστολοι, παρά τους διωγμούς εδραιώνεται. Την ίδια

περίοδο, ιδίως κατά τον 3ο αιώνα μ.Χ. η Ρώμη, αντιμέτωπη με δισεπίλυτα οικονομικά προβλήματα, αρχίζει να παρακμάζει. Προσπάθειες ανασυγκρότησης με τους λεγόμενους Ιλλυριούς αυτοκράτορες έχουν μερική επιτυχία. Το κέντρο βάρους της Αυτοκρατορίας μετατοπίζεται όλο και περισσότερο προς τον ανατολικό μεσογειακό χώρο, όπου το ελληνικό στοιχείο κυριαρχεί. Τέλος ο Κωνσταντίνος με το διάταγμα των Μεδιολάνων, που θεσπίζει την ανεξιθρησκία, και τη μεταφορά της πρωτεύουσας του κράτους στο Βυζάντιο μεταλλάσσει την πορεία της ιστορίας και θέτει τα θεμέλια για τη δημιουργία της Ελληνικής Μεσαιωνικής Αυτοκρατορίας

ΑΠΟ ΤΗ ΡΩΜΗ ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

1. Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΙΡΗΝΗ

Θεμελίωση της αυτοκρατορίας

Μετά την υποταγή της Αιγύπτου (30 π.Χ.) ο Οκταβιανός, μόνος κυρίαρχος στην πολιτική σκηνή της Ρώμης, θεμελιώνει έναν νέο τρόπο διακυβέρνησης, την Αυτοκρατορία. Η Σύγκλητος και οι εκκλησίες του προσφέρουν τόσα αξιώματα και τίτλους ώστε γίνεται απόλυτος κυρίαρχος. Δέχεται την ονομασία του Αυγούστου (σεβαστός). Συγχρόνως με τη λήψη του αυτοκρατορικού αξιώματος καθίσταται αρχηγός του στρατού, νομοθετεί και απονέμει δικαιοσύνη. Τέλος με το

αξίωμα του ποντίφηκα (αρχιερέα) ελέγχει τη θρησκευτική ζωή.

Αν και τα όργανα του δημοκρατικού καθεστώτος (εκκλησίες, Σύγκλητος, άρχοντες) χάνουν την ουσιαστική τους δύναμη, ο Οκταβιανός τα αφήνει να υπάρχουν· φέρεται με ευγένεια προς τους συγκλητικούς και δεν τολμά να αναγορευθεί βασιλιάς.

Μετά τον θάνατο του Οκταβιανού η ισχύς των αυτοκρατόρων αυξάνει. Αυτή στηρίζεται σε μια όλο και περισσότερο ανεπτυγμένη αυτοκρατορική διοικητική μηχανή, η οποία, στις γενικές της γραμμές, έμεινε αμετάβλητη μέχρι τον 3ο αιώνα μ.Χ.

Η Ρωμαϊκή ειρήνη

Στις αρχές του 2ου αιώνα μ.Χ. ο αυτοκράτορας Τραϊανός

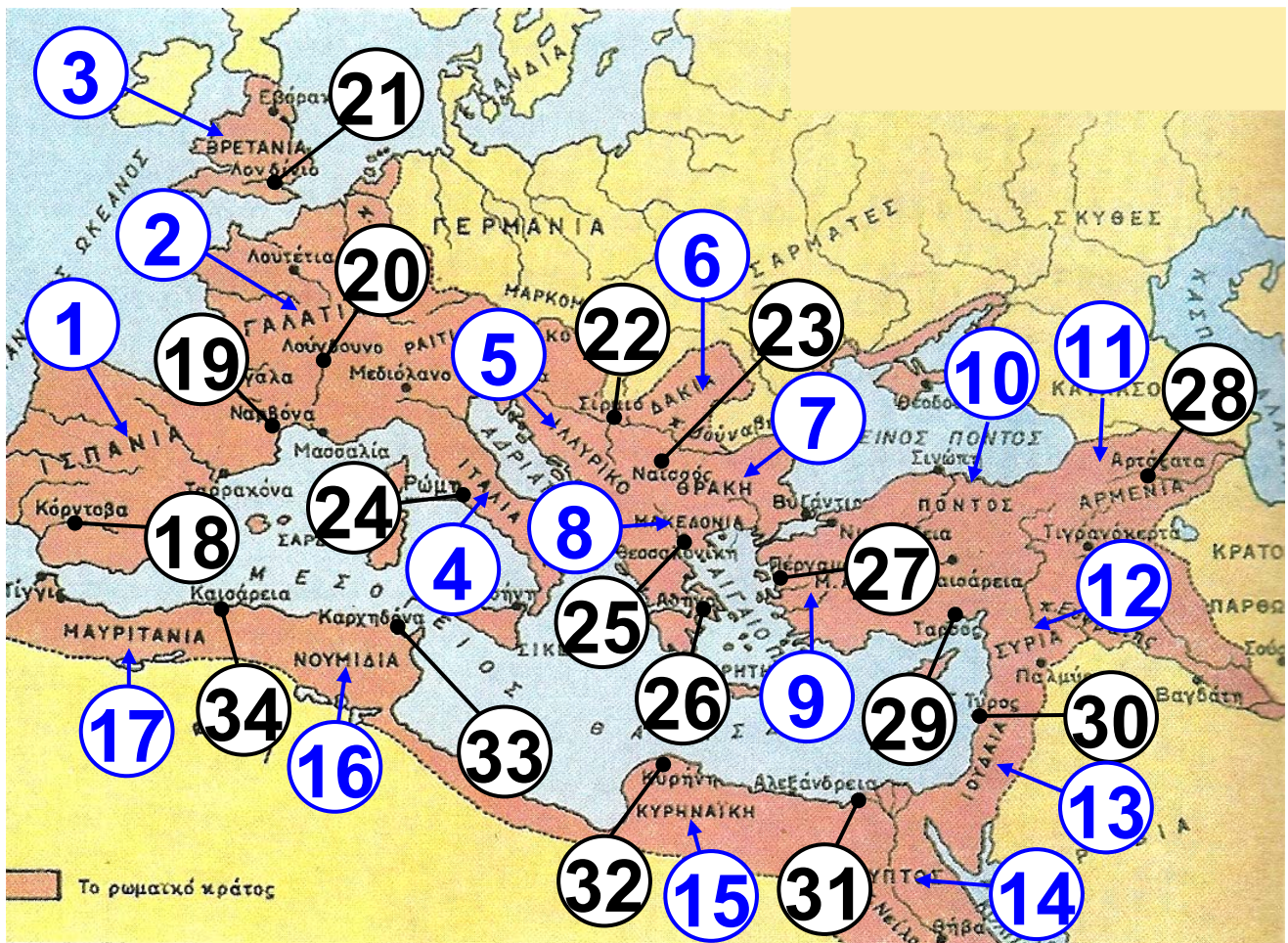
(28-117 μ.Χ.) καταλαμβάνει τη Δακία* και ορισμένες περιοχές προς την Ανατολή. Αλλά μετά τον θάνατό του οι διάδοχοί του δεν επιδιώκουν πια την επέκταση της αυτοκρατορίας. Τεράστια σε έκταση, η αυτοκρατορία εκτείνεται γύρω από τη Μεσόγειο και από την Αγγλία προς βορρά μέχρι την Άνω Αίγυπτο προς Νότο.

Η ΑΠΛΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Η κατοικία του βρισκόταν στον Παλατίνο λόφο και το μάλλον ταπεινό σπίτι του δεν διακρινόταν ούτε για το μέγεθος, ούτε για την πολυτέλειά του. Οι κίονες των στοών του, που άλλωστε ήταν λίγοι, ήταν πέτρινοι και στα διαμερίσματά του δεν υπήρχαν ούτε μάρμαρα ούτε πολύτιμα

μωσαϊκά... Απεχθανόταν τα πελώρια και πολυτελή εξοχικά σπίτια και μάλιστα, όταν η εγγονή του Ιουλία έχτισε μερικά λαμπρά εξοχικά οικοδομήματα, διέταξε να τα κατεδαφίσουν... Στην τροφή του ήταν λιτός και τα γούστα του ήταν μάλλον λαϊκά. Αυτά που αγαπούσε ήταν το σπιτικό ψωμί, τα ψάρια, το αγελαδίσιο τυρί και τα φρέσκα σύκα.

Σουητόνιος, Βίος των δώδεκα καισάρων, Αύγουστος LXXII – LXXVI. (Μετ. Β.Σ.)

**ΤΟ ΡΩΜΑΪΚΟ ΚΡΑΤΟΣ
ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΤΡΑΪΑΝΟΥ
(98–117 μ.Χ.)**

Χάρτης της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας στα τέλη του 2ου αιώνα μ.Χ. Κάνε τη σύγκριση με το κράτος του Αλεξάνδρου.

ΠΕΡΙΟΧΕΣ

1. ΙΣΠΑΝΙΑ	10. ΠΟΝΤΟΣ
2. ΓΑΛΑΤΕΙΑ	11. ΑΡΜΕΝΙΑ
3. ΒΡΕΤΑΝΙΑ	12. ΣΥΡΙΑ
4. ΙΤΑΛΙΑ	13. ΙΟΥΔΑΙΑ
5. ΙΛΛΥΡΙΚΟ	14. ΑΙΓΥΠΤΟΣ
6. ΔΑΚΙΑ	15. ΚΥΡΗΝΑΙΚΗ
7. ΘΡΑΚΗ	16. ΝΟΥΜΙΔΙΑ
8. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	17. ΜΑΥΡΙΤΑΝΙΑ
9. Μ. ΑΣΙΑ	

ΠΟΛΕΙΣ

18. Κόρντοβα	27. Πέργαμος
19. Ναρβόνα	28. Αρτάξατα
20. Λούγδουνο	29. Ταρσός
21. Λονδίνο	30. Τύρος
22. Σίρμιο	31. Αλεξάνδρεια
23. Ναϊσός	32. Κυρήνη
24. Ρώμη	33. Καρχηδόνα
25. Θεσσαλονίκη	34. Καισάρεια
26. Αθήνα	

ΟΙ ΡΩΜΑΙΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΤΟΥ 1ου ΚΑΙ 2ου ΑΙΩΝΑ Μ.Χ.

Ο οίκος του Αυγούστου

Οκταβιανός 27 μ.Χ.–14 μ.Χ.

Τιβέριος 14 μ.Χ.–37 μ.Χ.

Καλιγούλας 37 μ.Χ.–41 μ.Χ.

Κλαύδιος 41 μ.Χ.–54 μ.Χ.

Νέρων 54 μ.Χ.–68 μ.Χ.

Ο οίκος των Φλαβίων

Βεσπασιανός 69 μ.Χ.–79 μ.Χ.

Τίτος 79 μ.Χ.–81μ.Χ.

Δομιτιανός 81 μ.Χ.–96 μ.Χ.

Νέρβας 96 μ.Χ.–98 μ.Χ.

Τραϊανός 98 μ.Χ.–117 μ.Χ.

Αδριανός 117 μ.Χ.–138μΧ.

Ο οίκος των θετών αυτοκρατόρων

Αντωνίνος 138 μ.Χ.–161μ.Χ.

Μάρκος Αυρήλιος 161 μ.Χ.–180 μ.Χ.

Οι επαρχίες διοικούνται από κυβερνήτες οι οποίοι ορίζονται από

τον αυτοκράτορα. Κάθε κυβερνήτης βοηθείται στο έργο του από έναν αριθμό κρατικών υπαλλήλων.

Ο στρατός, ο οποίος εξασφαλίζει την τάξη και την ασφάλεια, συγκροτείται από περίπου 400.000 μισθοφόρους στρατιώτες και διαιρείται σε τριάντα λεγεώνες. Οι λεγεώνες είναι εγκατεστημένες στα άκρα (σύνορα), για να προστατεύουν τον ρωμαϊκό κόσμο από τις εχθρικές επιδρομές.

Στον 2ο αιώνα μ.Χ. οι κατακτημένες περιοχές ζουν ειρηνικά. Η Ρώμη εξασφαλίζει την άμυνα της Αυτοκρατορίας και, στο εσωτερικό των επαρχιών, η παρουσία της θέτει τέρμα στους πολέμους που έφερναν αντιμέτωπους τους λαούς πριν από την κατάκτηση.

Οι επαρχίες ευημερούν. Οι κυβερνήτες ελέγχονται στενά από

τον αυτοκράτορα ή τη Σύγκλητο, γεγονός το οποίο περιορίζει τις αυθαιρεσίες τους. Η Ρώμη ανοίγει λιμάνια, κατασκευάζει θαυμάσιους λιθόστρωτους δρόμους και έτσι συντελεί στην ανάπτυξη του εμπορίου. Η παραγωγή αυξάνει και κάθε επαρχία αρχίζει να ειδικεύεται σε μια συγκεκριμένη εντατική παραγωγή, όπως εκμετάλλευση ορυκτού πλούτου, μικροτεχνία, ναυπηγική, υφαντική, γεωργία ή κτηνοτροφία.

Η αυτονομία των πόλεων

Η Ρώμη αφήνει στις πόλεις της Αυτοκρατορίας μια σχετική αυτονομία. Επιπλέον ολοένα και περισσότεροι επαρχιώτες αποκτούν το δικαίωμα του Ρωμαίου πολίτη. Οι άνθρωποι κινούνται ελεύθερα, μαζί και οι ιδέες, οι θρησκευτικές πεποιθήσεις, οι τρόποι.

Ένας συγκρητισμός* σκέψεων και εμπειριών επικρατεί. Η περίοδος αυτή σφραγίζεται με τη Ρωμαϊκή ειρήνη. Στους κόλπους των κατακτημένων λαών γεννιέται η εντύπωση ότι η προσωπικότητά τους γίνεται σεβαστή. Άμεσο αποτέλεσμα: οι εξεγέρσεις εναντίον της ρωμαϊκής κυριαρχίας να είναι σπάνιες.

ΕΝΑΣ ΥΜΝΟΣ ΣΤΗ ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΙΡΗΝΗ

Ονομάσαμε ρωμαίους πολίτες τους πιο θαρραλέους, τους πιο προικισμένους, τους πιο ριψοκίνδυνους. Όλος ο κόσμος γιορτάζει. Εγκατέλειψε τα όπλα του πολέμου και στράφηκε προς τη χαρά της ζωής. Ανάμεσα στις πόλεις δεν υπάρχει πια άλλη αντιδικία παρά ποια θα γίνει πλουσιότερη σε γυμναστήρια,

σε κρήνες, σε στοές, σε ναούς, σε εργαστήρια. Ας δώσουν οι θεοί ώστε η Αυτοκρατορία να διαρκέσει αιώνια.

Αίλιος Αριστείδης, Ρώμης
εγκώμιον. (Μετ. Β.Σ.)

Ερωτήσεις – Δραστηριότητες

- 1. Γιατί η πολιτική των Ρωμαίων αυτοκρατόρων να παρέχουν σχετική αυτονομία στις επαρχίες θεωρείται επιτυχημένη;***
- 2. Ανάμεσα στη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία και στο κράτος του Μεγάλου Αλέξανδρου υπάρχουν αρκετές ομοιότητες. Να τις βρείτε.***
- 3. Γιατί η ελεύθερη διακίνηση των ανθρώπων και των ιδεών αποτελεί ουσιώδες στοιχείο της Ρωμαϊκής ειρήνης;***

2. Ο ΧΡΙΣΤΟΣ ΚΑΙ Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ. Η ΠΡΩΤΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Ο Χριστός και η διδασκαλία του

Στις αρχές του 1ου αιώνα μ.Χ. η Παλαιστίνη, η οποία κατοικείται από Εβραίους, βρίσκεται κάτω από τη ρωμαϊκή κυριαρχία. Ορισμένοι Εβραίοι περιμένουν με ανυπομονησία τον ερχομό του Μεσσία, ο οποίος θα τους απελευθερώσει από το ρωμαϊκό ζυγό και θα αναστήσει το κράτος του Ισραήλ.

Η Γέννηση του Χριστού στη Βηθλεέμ της Ιουδαίας κατά τα χρόνια της βασιλείας του Αυγούστου (5/4 π.Χ.) σηματοδοτεί μια νέα φάση στην πορεία της ιστορίας και θέτει τις βάσεις για μια νέα θρησκεία. Το κήρυγμα της νέας θρησκείας

αποτελεί αληθινή επανάσταση για τις συνθήκες που επικρατούσαν στον τότε γνωστό κόσμο. Ο Χριστιανισμός, μεταξύ άλλων, διακηρύσσει την ισότητα μεταξύ κυρίων και δούλων, ανδρών και γυναικών, Ελλήνων και «βαρβάρων» ενώπιον του Θεού. Γι' αυτό η νέα θρησκεία αποκτά σύντομα πολλούς πιστούς, καθώς προσφέρει ελπίδα και για κοινωνική ελευθερία.

Ο Χριστός γεννήθηκε μέσα στους κόλπους του εβραϊκού λαού, τήρησε τον νόμο, χρησιμοποίησε στα κηρύγματά του τη γλώσσα του λαού του, την αραμαϊκή*, Ιουδαίοι ήταν οι μαθητές του και τα πλήθη που τον ακολουθούσαν. Όμως το πνεύμα της διδασκαλίας του ξεπερνούσε τα όρια του Ισραήλ και απευθυνόταν προς ολόκληρη την οικουμένη.

Τοιχογραφία Περιβλέπτου Μυστρά

Η ΑΝΤΙΟΧΕΙΑ, ΕΝΑ ΚΟΣΜΟΠΟΛΙΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ 35 μ.Χ.

**Θεμελιωμένη, γύρω στο 300 π.Χ.
από τον Σέλευκο τον Νικάτορα, τον
πρώτο από τους Σελευκίδες βασι-
λείς, η Αντιόχεια ήταν η πρωτεύου-
σα της αυτοκρατορίας τους, που
εκτεινόταν από τη Μεσόγειο
Θάλασσα μέχρι τον Ινδό ποταμό.**

Όταν την κατέλαβαν οι Ρωμαίοι την ανακήρυξαν σε ελεύθερη πόλη που την κυβερνούσε μια εκκλησία του δήμου, ένα συμβούλιο προυχόντων και ορισμένοι εκλεγμένοι αξιωματούχοι. Οι Ρωμαίοι της έδωσαν ένα πλήθος προνόμια και τη στόλισαν με λαμπρά οικοδομήματα. Την κατέστησαν το κέντρο της ελληνιστικής Ανατολής. Ο πληθυσμός της ήταν ίσος με αυτόν της Αλεξάνδρειας. Η εβραϊκή κοινότητα ήταν εκεί πολυάνθρωπη όχι μόνο λόγω του μεγέθους της πόλης, αλλά κυρίως γιατί τόσο οι Σελευκίδες βασιλείς όσο και οι Ρωμαίοι επέτρεπαν στους Εβραίους να ζουν ειρηνικά. Οι Έλληνες είχαν στενές σχέσεις με την εβραϊκή κοινότητα, παρακολουθούσαν τις θρησκευτικές

**τελετές της και σχεδόν
αποτελούσαν, κατά κάποιο τρόπο,
ένα παράρτημά της.**

**M. CLEVENOT, Les homes de la
fraternite, Παρίσι, 1981, σ. 96
(Μετ. Β.Σ.)**

Η πρώτη εκκλησία

**Μετά το σταυρικό θάνατο του
Χριστού οι μαθητές του, με
κορυφαία φυσιογνωμία τον Πέτρο,
σχηματίζουν στην Ιερουσαλήμ μια
μικρή κοινότητα πιστών. Τα μέλη
της κοινότητας αυτής διακηρύττουν
ότι ο Χριστός ήταν ο αναμενόμενος
Μεσσίας, αυτός που είχαν προα-
ναγγείλει οι προφήτες. Γρήγορα
όμως ο μικρός αυτός, καθαρά
ιουδαϊκός πυρήνας διευρύνεται με
ένα πλήθος εξελληνισθέντων**

Εβραίων της διασποράς* οι οποίοι σιγά–σιγά αποτελούν την πλειονότητα μέσα στη χριστιανική κοινότητα της Ιερουσαλήμ. Μιλούν ελληνικά και είναι διαποτισμένοι από την ελληνική παιδεία. Αυτοί έδωσαν στην πρώτη χριστιανική κοινότητα το ελληνικό όνομα Εκκλησία, όρος που σήμαινε, σε κάθε ελληνική πόλη, την συνάθροιση των πολιτών.

Οι Χριστιανοί

Αργότερα πολλοί οπαδοί του Χριστού για να αποφύγουν διώξεις καταφεύγουν στην Αντιόχεια. Εκεί, στην πολυάνθρωπη εξελληνισμένη μητρόπολη, συναντούν πολλούς ανθρώπους πρόθυμους να ακούσουν το κήρυγμά τους. Ο λαός της Αντιόχειας για πρώτη φορά

ονομάζει τους πιστούς του Χριστού «Χριστιανούς». Έτσι, με αυτό το αντιοχειανής προέλευσης όνομα, οι «Χριστιανοί» εισέρχονται στην ιστορία με κοσμοϊστορικές συνέπειες.

Ερωτήσεις – Δραστηριότητες

- 1. Μελετήστε προσεκτικά το παράθεμα για την Αντιόχεια και σημειώστε τους λόγους οι οποίοι την έκαναν κέντρο του Χριστιανισμού.***
- 2. Η επίδραση του ελληνικού πνεύματος στα πρώτα βήματα της χριστιανικής κοινότητας είναι έντονη. Τι το αποδεικνύει;***

3. Η ΔΙΑΔΟΣΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

Ο Παύλος

Η εμφάνιση του Παύλου στο προσκήνιο της χριστιανικής δραστηριότητας σηματοδοτεί το αληθινό άνοιγμα του Χριστιανισμού προς τους Έλληνες και μέσω αυτών προς όλους τους λαούς της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Ο Παύλος, με το εβραϊκό όνομα Σαούλ, γόνος εύπορης εξελληνισμένης εβραϊκής οικογένειας της Ταρσού της Κιλικίας*, στην αρχή είχε διακριθεί ως φανατικός αντίπαλος του Χριστιανισμού, όμως αργότερα μεταβάλλεται σε φλογερό κήρυκα της διδασκαλίας του Χριστού και θέτει ως μοναδικό στόχο της ζωής του τη διάδοσή της

στα έθνη. Ο Παύλος, Ρωμαίος πολίτης ο ίδιος, στις τρεις διαδοχικές αποστολικές περιοδείες του στην Κύπρο, τη Μικρά Ασία και την Ελλάδα (45–60 μ.Χ.), χρησιμοποιεί την ελληνική γλώσσα στα κηρύγματα και τις επιστολές του, οικειοποιείται ιδέες της ελληνικής φιλοσοφίας και κάνει την ελληνική σκέψη μέσο επικοινωνίας και εργαλείο της προσπάθειάς του για τη διάδοση του λόγου του Χριστού στην οικουμένη. Ο Παύλος, δέσμιος, οδηγείται στη Ρώμη το 61 μ.Χ. Εκεί θα θανατωθεί το 64 μ.Χ. κατά τον διωγμό των Χριστιανών, όταν αυτοκράτορας της Ρώμης ήταν ο Νέρωνας.

Οι Χριστιανοί μάρτυρες στην Αρένα.
Πίνακας του Jean – Louis Gerome.

Πινακοθήκη Βαλτιμόρης.

Τι σου κάνει ιδιαίτερη εντύπωση
από τον πίνακα;

**Ο ΠΛΙΝΙΟΣ Ο ΝΕΟΤΕΡΟΣ,
ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ ΤΗΣ ΒΙΘΥΝΙΑΣ,
ΠΛΗΡΟΦΟΡΕΙ ΤΟΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ
ΤΡΑΪΑΝΟ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ
ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ.**

**Όλο τους το λάθος, ή η πλάνη τους,
περιορίζεται στο ότι συνηθίζουν να
συγκεντρώνονται μια καθορισμένη**

ημέρα πριν από την ανατολή του ήλιου, να ψάλλουν έναν ύμνο προς τον Χριστό, να δεσμεύονται με όρκο ότι δεν θα διαπράξουν κανένα αδίκημα, όπως κλοπή, ληστεία, μοιχεία_ ακόμη δεσμεύονται να μην παραβούν τον όρκο που έδωσαν και να μην αρνούνται, όταν καλούνται, να καταθέσουν ενώπιον της δικαιοσύνης. Μετά από αυτό συνηθίζουν να λαμβάνουν την τροφή τους η οποία, ανεξάρτητα από ό,τι λέγεται, είναι συνηθισμένη και αθώα. Η υπόθεση φαίνεται αξιοπρόσεκτη και σου την αναφέρω γιατί αφορά ένα πλήθος ανθρώπων. Πλήθη κάθε ηλικίας, κάθε κοινωνικής τάξης, και των δυο φύλων, στις πόλεις και τα χωριά έχουν μολυνθεί από αυτή τη

δοξασία. Νομίζω όμως ότι μπορούμε να την περιορίσουμε και να την εξαλείψουμε.

Πλίνιος ο νεότερος, Επιστολές, Χ, ΧCVI – ΧCVII (Μετ. Β.Σ.)

Η επιστολή γράφτηκε περί το 111 μ.Χ. Τι συμπέρασμα βγάζουμε για τη διάδοση του Χριστιανισμού στη Μικρά Ασία;

Η διάδοση του Χριστιανισμού

Η νέα θρησκεία είναι φορέας πραότητας και παρηγοριάς. Αυτός είναι ο λόγος που κερδίζει οπαδούς σε όλες τις επαρχίες της αυτοκρατορίας. Κυρίως ο Χριστιανισμός προσελκύει αρχικά τους φτωχούς πληθυσμούς των μεγάλων πόλεων. Η ύπαιθρος, περισσότερο δεμένη

με τις παραδόσεις, παραμένει, για πολύ, πιστή στην αρχαία θρησκεία.

Σιγά-σιγά όμως ο Χριστιανισμός αποκτά οπαδούς και ανάμεσα στους ανώτερους οικονομικούς, πνευματικούς και διοικητικούς κύκλους και μερικές φορές αγγίζει και μέλη του αυτοκρατορικού περιβάλλοντος.

Η οργάνωση της Εκκλησίας

Στο μεταξύ η Εκκλησία, η οποία δρα μέσα στο ρωμαϊκό κράτος, καθορίζει τη διοικητική της οργάνωση σύμφωνα με την οργάνωση του κράτους. Σε κάθε διοικητική μονάδα αντιστοιχεί μια επισκοπή με το δικό της επίσκοπο, ο οποίος εκλέγεται από το λαό και έχει ως έργο την πνευματική καθοδήγηση της τοπικής εκκλησίας. Ήδη στα τέλη του 2ου αιώνα στην ανατολική

περιοχή της Αυτοκρατορίας οι Χριστιανοί αποτελούν την πλειονότητα των κατοίκων και η δράση της Εκκλησίας αγκαλιάζει τους τομείς της εκπαίδευσης, της κοινωνικής πρόνοιας και, συχνά, της οικονομικής διαχείρισης.

Οι διωγμοί

Αντίθετοι με τα θεάματα οι Χριστιανοί αποφεύγουν την επιδεικτική δημόσια ζωή. Για να αποφύγουν την επαφή με τους οπαδούς της αρχαίας θρησκείας τελούν μυστικά τις λατρευτικές εκδηλώσεις τους. Αυτό τους καθιστά ύποπτους. Ακόμη η αντίθεσή τους στη λατρεία του αυτοκράτορα εμφανίζεται επικίνδυνη για την ενότητα του κράτους. Όχι και τόσο συστηματικοί κατά τους δύο πρώτους αιώνες, οι διωγμοί κατά των Χριστιανών

γενικεύονται και γίνονται φοβεροί κατά τον 3ο αιώνα μ.Χ. Ο Δέκιος (249–251) και ο Διοκλητιανός (284–305) εξαπολύουν τους φοβερότερους διωγμούς κατά των Χριστιανών σε όλη την έκταση της Αυτοκρατορίας.

Οι κατακόμβες της Πρίσκιλας Ρώμη,
3ος αιώνας μ.Χ.. Κατά τους
πρώτους αιώνες του Χριστιανισμού
οι πιστοί της Ρώμης θάβονταν
σε υπόγεια κοιμητήρια,
τις κατακόμβες. Σ' αυτές τελούσαν
και τις λατρευτικές τους τελετές.

Ερωτήσεις – Δραστηριότητες

- 1. Ποιος ο ρόλος του Παύλου στη διάδοση του Χριστιανισμού;**
- 2. Πώς, κατά τη γνώμη σας, βοήθησε η ελληνική γλώσσα στη διάδοση του Χριστιανισμού;**
- 3. Γιατί, κυρίως, οι Ρωμαίοι αυτοκράτορες καταδίωξαν τους Χριστιανούς;**

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΔΙΩΓΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ: 64 μ.Χ.

(Μία φήμη απέδιδε στο Νέρωνα την πυρπόληση της Ρώμης).

Για να διαλύσει αυτή τη φήμη ο Νέρων εφεύρε υποθετικούς ενόχους και υπέβαλε σε φρικτά βασανιστήρια αυτούς που το πλήθος μισούσε και τους ονόμαζε Χριστιανούς. Αυτό το όνομα

προέρχεται από το Χριστό, τον οποίο κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Τιβερίου ο ανθύπατος Πόντιος Πιλάτος θανάτωσε. Εξουθενωμένη προσωρινά, αυτή η νέα θρησκεία αναγεννήθηκε όχι μόνο στην Ιουδαία, όπου το κακό είχε γεννηθεί, αλλά ακόμη και μέσα στη Ρώμη, όπου, ό,τι το σιχαμερό και βρωμερό υπάρχει στον κόσμο, συρρέει και βρίσκει άφθονη πελατεία. Άρχισαν στην αρχή να συλλαμβάνουν αυτούς που διακήρυτταν την πίστη τους. Ύστερα, στηριζόμενοι στις ομολογίες των πρώτων, συνέλαβαν ένα πλήθος άλλων όχι τόσο γιατί θεωρούνταν ένοχοι για την πυρκαγιά, αλλά περισσότερο για την πίστη τους. Δεν αρκέστηκαν να τους θανατώσουν. Τους έντυναν με δέρματα

ζώων και τους άφηναν να τους
ξεσκίζουν τα σκυλιά. Άλλους τους
έδεναν σε σταυρούς, τους
περιέλουζαν με εύφλεκτο υγρό και,
κατά το βράδυ, τους έβαζαν φωτιά
και σαν πυρσοί φώτιζαν τα
σκοτάδια.

Τάκιτος, Χρονικά, XV, XLIV
(Μετ. Β.Σ.)

Ο Τάκιτος είναι Ρωμαίος ιστορικός.
Σας κάνει εντύπωση η
αντικειμενικότητά του;

4. 3ος ΑΙΩΝΑΣ Μ.Χ. Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΣΕ ΚΡΙΣΗ.

Η μεγάλη κρίση του ρωμαϊκού κράτους

Το ρωμαϊκό κράτος, μετά τον θάνατο του αυτοκράτορα Μάρκου Αυρήλιου εισέρχεται σε περίοδο μεγάλης κρίσης. Η κατάρρευση της οικονομίας παραλύει τους κρατικούς μηχανισμούς. Το πρόβλημα της διαδοχής στο αυτοκρατορικό αξίωμα, που στη Ρώμη δεν είχε λυθεί ποτέ επαρκώς, δίνει την ευκαιρία στην αυτοκρατορική φρουρά, τους Πραιτωριανούς, και στα στρατεύματα της επαρχίας να επιβάλλουν τον υποψήφιο της προτίμησής τους κάθε φορά που τίθεται θέμα διαδοχής. Το αποτέλεσμα:

η επικράτηση πλήρους αναρχίας.
Οι αυτοκράτορες διαδέχονται ο
ένας τον άλλο. Η κρατική εξουσία
καταρρέει και μαζί της καταρρέουν
όλοι οι κρατικοί θεσμοί. Οι
εξωτερικοί εχθροί εκμεταλλεύονται
και αυτοί το εσωτερικό χάος,
διασπούν τα οχυρωμένα σύνορα
και εισβάλλουν στα εδάφη της
Αυτοκρατορίας.

*Μαρμάρινη προτομή Διοκλητιανού
(Κων/λη, Αρχαιολογικό Μουσείο).*

Ο Διοκλητιανός και η Τετραρχία

Στην κρίσιμη αυτή για την Αυτοκρατορία ιστορική στιγμή μια σειρά στρατιωτικών ιλλυρικής* καταγωγής που αναγορεύθηκαν αυτοκράτορες από τα στρατεύματά τους με κορυφαίο τον Διοκλητιανό (284–305) πετυχαίνουν, με σειρά μεταρρυθμίσεων, την ανόρθωση του κράτους. Ο Διοκλητιανός συνειδητοποίησε ότι η Αυτοκρατορία, επικίνδυνα εκτεθειμένη στις επιθέσεις των «βαρβάρων», δεν είναι δυνατόν να κυβερνάται από έναν μόνο άνδρα. Για να αποφύγει την οριστική κατάρρευση της Αυτοκρατορίας ο Διοκλητιανός αποφασίζει να μοιραστεί την εξουσία μ' έναν πιστό σ' αυτόν στρατιωτικό, τον Μαξιμιανό, ο οποίος έλαβε τον τίτλο του αυγούστου.

Το 293 ο Διοκλητιανός κάνει ένα ακόμη βήμα προς τον καταμερισμό της εξουσίας. Καθένας από τους δύο αυγούστους προσλαμβάνει έναν βοηθό, ο οποίος θα ασκεί πλήρη εξουσία στην περιοχή του και θα φέρει τον τίτλο του καίσαρα. Έτσι η Αυτοκρατορία διοικείται πια από μια Τετραρχία, της οποίας ο Διοκλητιανός είναι καθοδηγητής. Η Ρώμη, θεωρητικά, παραμένει η πρωτεύουσα του κράτους, όμως οι τετράρχες έχουν την έδρα τους σε άλλες πόλεις.

Ο Διοκλητιανός μετέφερε την έδρα του στη Νικομήδεια της Βιθυνίας, σε περιοχή όπου κυριαρχούσε το ελληνικό στοιχείο και ο ελληνικός τρόπος ζωής. Ουσιαστικά δέχεται ότι το ανατολικό τμήμα της Αυτοκρατορίας, πολυανθρωπότερο από το δυτικό,

ήταν και οικονομικά ευρωστότερο. Όμως το ανατολικό τμήμα ανήκει στη σφαίρα επιρροής του ελληνικού πολιτισμού και της ελληνικής γλώσσας. Έτσι, σιγά – σιγά, το δυναμικό ανατολικό τμήμα της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας μεταβάλλεται σε ελληνικό.

Η Τετραρχία. Βενετία:
Βασιλική Αγίου Μάρκου

ΕΝΑΣ ΝΕΟΤΕΡΟΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΖΕΙ ΤΟ ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟ.

Ο Διοκλητιανός έδειχνε πάντοτε το θάρρος που απαιτούσαν τόσο η εξουσία, όσο και οι περιστάσεις· αλλά δεν διακρίνουμε σ' αυτόν αυτή την ορμή για τα μεγάλα, αυτή τη γενναιότητα ενός ήρωα ο οποίος, φλεγόμενος από την επιθυμία να αφήσει ένα όνομα, αψηφά τους κίνδυνους, περιφρονεί τα τεχνάσματα και εξαναγκάζει τους όμοιούς του να παραδεχτούν την υπεροχή του. Οι αρετές του Διοκλητιανού ήταν περισσότερο χρήσιμες παρά απαστράπτουσες. Τον διέκρινε μια δυνατή σκέψη, διαμορφωμένη από την πείρα και από μια βαθιά μελέτη των ανθρώπινων πραγμάτων. Μια δεξιότητα στις επιλογές και μια επιμέλεια στις υποχρεώσεις, ένας

συνδυασμός οικονομίας και γενναιοδωρίας, αυστηρότητας και αγαθότητας, κρυψίνοιας και αυθορμητισμού ήταν τα κύρια στοιχεία του χαρακτήρα του Διοκλητιανού.

E. Gibbon, The history of the Decline and Fall of the Roman Empire, σ. 261 (Μετ. Β.Σ.)

ΑΡΤΟΣ ΚΑΙ ΘΕΑΜΑΤΑ: ΜΟΝΑΔΙΚΗ ΑΠΟΛΑΥΣΗ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΟΧΛΟΥ

Από τότε που δεν υπάρχουν πια ψήφοι για πούλημα, αυτός που άλλοτε μοίραζε την εξουσία, τα αξιώματα, τις λεγεώνες, αυτός ο απογοητευμένος λαός δεν εύχεται

πια, μ' ένα ανήσυχο πάθος, παρά να έχει δυο μόνο πράγματα: άρτον και θεάματα.

**Ιουβενάλης, Σάτιρες, Χ, 77–81
(Μετ. Β.Σ.)**

Ερωτήσεις – Δραστηριότητες

- 1. Ποιες είναι οι κύριες αιτίες της κρίσης του ρωμαϊκού κράτους κατά τον 3ο αιώνα μ.Χ.;***
- 2. Τι οδήγησε τον Διοκλητιανό στη συγκρότηση της Τετραρχίας;***
- 3. Τι δείχνει η εγκατάσταση του Διοκλητιανού στη Νικομήδεια;***

5. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ: Η ΜΕΓΑΛΗ ΣΤΡΟΦΗ

Η Τετραρχία ήταν ένα σύστημα πολύπλοκο, δύσκολα επιβιώσιμο. Μετά την παραίτηση του Διοκλητιανού (305 μ.Χ.) ακολουθεί περίοδος σύγχυσης, αναταραχής και συγκρούσεων. Για την εξουσία και τον τίτλο του αυγούστου στη Δύση συγκρούονται ο Κωνσταντίνος και ο Μαξέντιος. Ο Κωνσταντίνος, στην κρίσιμη φάση του αγώνα του εναντίον του Μαξέντιου, στρέφεται προς τους Χριστιανούς. Μετά τη νίκη του στη Μουλβία γέφυρα και τον θάνατο του Μαξέντιου (312 μ.Χ.), ο Κωνσταντίνος, αύγουστος στη Δύση, εκδίδει, τον Φεβρουάριο του 313 το Διάταγμα των Μεδιολάνων*, το οποίο αποτελεί μια αποφασιστική καμπή στην

ιστορία των σχέσεων της Χριστιανικής Εκκλησίας και του Ρωμαϊκού Κράτους. Το Διάταγμα κηρύσσει την απόλυτη ελευθερία της κάθε θρησκευτικής λατρείας στα εδάφη της Αυτοκρατορίας, χωρίς να κάνει καμία διάκριση ανάμεσα σε Χριστιανούς σε οπαδούς άλλων θρησκειών. Λίγο αργότερα ο αύγουστος της Ανατολής Λικίνιος συνυπέγραψε το Διάταγμα στη Νικομήδεια και τίθεται συγχρόνως σε ισχύ και στα δύο τμήματα της Αυτοκρατορίας.

Το 324 μ.Χ. ο Κωνσταντίνος εξουδετερώνει τον Λικίνιο και γίνεται απόλυτος κύριος της Αυτοκρατορίας. Τότε αποφασίζει να μεταφέρει την πρωτεύουσα του κράτους από τη Ρώμη σε μια νέα πόλη που θα έχτιζε στις όχθες του Βοσπόρου, στη θέση της αρχαίας

αποικίας των Μεγαρέων, Βυζάντιο. Η ιδέα της μεταφοράς της πρωτεύουσας προϋπήρχε ως ανάγκη διοικητική. Η επιλογή της θέσης του Βυζαντίου οφειλόταν, ασφαλώς, στα στρατηγικά και γεωγραφικά πλεονεκτήματά της. Οι εργασίες για τη θεμελίωση της νέας πόλης άρχισαν τον Νοέμβριο του 324 και η καινούργια πρωτεύουσα ονομάστηκε Νέα Ρώμη. Ποτέ όμως η ονομασία αυτή δε χρησιμοποιήθηκε ευρύτατα, γιατί γρήγορα αντικαταστάθηκε από το όνομα Κωνσταντινούπολις. Τα εγκαίνια τελέστηκαν στις 11 Μαΐου 330 μ.Χ. Από τότε αρχίζει η ιστορία της Κωνσταντινούπολης και, ουσιαστικά, της Ελληνικής Ανατολικής Αυτοκρατορίας, της λεγόμενης Βυζαντινής.

Ο Κωνσταντίνος, με τη μεταφορά της πρωτεύουσας, πίστευε ότι θα αναγεννήσει το ρωμαϊκό κράτος. Χωρίς να το υποπτεύεται θεμελίωσε μια ελληνική αυτοκρατορία.

**Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΤΡΕΦΕΤΑΙ
ΠΡΟΣ ΤΟ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟ
(28 Οκτωβρίου 312 μ. Χ.)**

Ο Κωνσταντίνος έλαβε θεικό μήνυμα, κατά τον ύπνο του, να χαράξει στις ασπίδες των στρατιωτών του το σημάδι του Θεού και μετά να αρχίσει τη μάχη. Υπάκουσε και χάραξε το όνομα του Χριστού με ένα Χ. Δυναμωμένος μ' αυτό το σύμβολο ο στρατός ορμά στη μάχη... Ο αγώνας είναι λυσσαλέος και το χέρι του Θεού απλώνεται πάνω στη μάχη. Ο στρατός του Μαξέντιου υποχωρεί. Ο ίδιος εγκαταλείπει τη μάχη και καταφεύγει

στη γέφυρα. Αποκόπτεται από τους στρατιώτες του. Παρασυρμένος από τον όγκο των φυγάδων ρίχνεται στον Τίβερη και πνίγεται. Αυτός ο φρικτός πόλεμος είχε, επιτέλους, τελειώσει.

Λακτάντιος, De mortibus persecutorum, 44 (Μετ. Β. Σ.)

Η παλαιά και η νέα Ρώμη. Δίπτυχο από ελεφαντόδοντο του 5ου μ. Χ. αιώνα. Προσωποποιούνται η Ρώμη και η Κωνσταντινούπολη (Βιέννη, Μουσείο Ιστορίας της τέχνης.

Πορτρέτο του Κωνσταντίνου.
(Ρώμη: Palazzo dei Conservatori)

**ΑΝΕΞΙΘΡΗΣΚΙΑ ΣΤΗΝ
ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ:
ΤΟ ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΩΝ ΜΕΔΙΟΛΑΝΩΝ,
313 μ.Χ. (Προοίμιο)**

Ευρισκόμενοι στο Μιλάνο, εγώ ο Αύγουστος Κωνσταντίνος και εγώ ο Αύγουστος Λικίνιος, κάτω από καλούς οiwονούς και αναζητούντες με φροντίδα κάθε τι που θα απέβλεπε στο γενικό καλό... πιστέψαμε ότι έπρεπε να τακτοποιήσουμε όλα εκείνα τα οποία αφορούν στην οφειλόμενη λατρεία προς το Θεϊόν

και να παραχωρήσουμε στους Χριστιανούς και σε όλους τους υπηκόους μας την ελεύθερη άσκηση των λατρευτικών τους καθηκόντων στη θρησκεία της επιλογής τους. Είθε, επομένως, το Θείον, στην ουράνια κατοικία του, να εκδηλώσει την ικανοποίησή του και να στείλει τις χάρες του και σε μας και στους λαούς που ζουν υπό την εξουσία μας.

Λακτάντιος, *de mortibus persecutorum* 47 (Μετ. Β.Σ.)

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΟΝΟΚΡΑΤΟΡΑΣ (324 μ.Χ.)

Ενώ ο Λικίνιος ήταν νεκρός, ο μεγάλος νικητής Κωνσταντίνος, λάμποντας με όλες τις αρετές που

**του χάρισε η ευσέβεια...
ξανάπαιρνε την Ανατολή που ήταν
κτήμα του και αποκαθιστούσε τη
μόνη αυτοκρατορία των Ρωμαίων
στην οικουμενικότητά της, όπως
ήταν άλλοτε. Από το σημείο που
ανατέλλει ο ήλιος, ολόκληρη η γη,
και προς τις δυο κατευθύνσεις, από
το βοριά μέχρι το νοτιά και μέχρι τα
ακρότατα σημεία της δύσης,
οδηγήθηκε κάτω από την ειρηνική
ηγεμονία του.**

**Ευσέβιος, Εκκλησιαστική ιστορία,
10, 9, 6 (Μετ. Β.Σ.)**

Ερωτήσεις – Δραστηριότητες

- 1. Με βάση τον χάρτη προσδιορίστε τα στρατηγικά και γεωγραφικά πλεονεκτήματα της Κωνσταντινούπολης σε σχέση με τη Ρώμη.**
- 2. Τι, κατά τη γνώμη σας, οδήγησε τον Κωνσταντίνο να στραφεί προς τους Χριστιανούς;**
- 3. Γιατί το Διάταγμα των Μεδιολάνων χαρακτηρίζεται ως καμπή στην ιστορία του ρωμαϊκού κράτους αλλά και της Χριστιανικής Εκκλησίας;**

Άσκηση αυτοαξιολόγησης

Συνδέστε με μια γραμμή τις λέξεις που σχετίζονται μεταξύ τους.

Χριστός

Παύλος

Πέτρος

Τετραρχία

Νέα Ρώμη

Λικίνιος

Μεδιόλανα

Αντιόχεια

Εκκλησία

Διοκλητιανός

επίσκοπος

Χριστιανοί

Βηθλεέμ

Ταρσός

Ιερουσαλήμ

Αύγουστος

Κωνσταντίνος

ανεξιθρησκία

ΣΥΝΟΨΗ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Η Ρωμαϊκή ειρήνη, έργο των Ρωμαίων αυτοκρατόρων, δημιούργησε στην έκταση της αυτοκρατορίας πρωτοφανείς συνθήκες ελεύθερης διακίνησης ανθρώπων, ιδεών, θρησκειών και ηθών. Ο Χριστιανισμός, η ίδρυση της Εκκλησίας και η εδραίωσή της μέσα στο πλαίσιο του ρωμαϊκού κράτους από τον 1ο μέχρι και τον 3ο αιώνα μ.Χ. διαφοροποιεί βαθύτατα την Αυτοκρατορία. Ο 3ος αιώνας μ.Χ. σφραγίζεται από μια βαθύτατη οικονομική, κοινωνική και θεσμική κρίση η οποία κλονίζει το ρωμαϊκό κράτος. Οι Ιλλυριοί αυτοκράτορες και ιδίως ο Διοκλητιανός επιχειρούν να ανορθώσουν την Αυτοκρατορία της οποίας το κέντρο βάρους στρέφεται όλο και περισσότερο προς την

Ανατολή. Τελικά ο Κωνσταντίνος κηρύσσει την ανεξιθρησκεία στο κράτος και μεταφέρει την πρωτεύουσά του από τη Ρώμη στη Νέα Ρώμη, την Κωνσταντινούπολη.

Οι εικόνες του βιβλίου προέρχονται από τα εξής έργα:

- Σχολικά εγχειρίδια ΟΕΔΒ**
- Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος – Λαρούς – Βριτάνικα**
- Μακεδονία (Εκδοτική Αθηνών)**
- Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό (Εκδόσεις Έσπερος)**
- Μπένγκστον – Χέρμαν, Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας: Μετ. Α. Γαβρήλη (Μέλισσα)**
- Claud, Mosse Αθήνα, Ιστορία μιας Δημοκρατίας: Μετ. Δημ. Αγγελίδου (Μορφωτικό Ίδρυμα Εθν. Τραπέζης)**
- Βασ. Κρεμμυδάς – Σοφ. Μαρκιανός, Ο αρχαίος κόσμος (Γνώση)**
- Κ. Τσάκου, Δήλος – Μύκονος (Εκδοτική Αθηνών)**

- **G. Gruben, Ιερά και Ναοί της Αρχαίας Ελλάδας: Μετ. Δημ. Ακτσελή**
- **Mort Wheeler, Roman art and Architecture: (Thames and Hudson) (Καρδαμίτσας) .**
- **Γ. Κοκκορού Αλευρά, Η Τέχνη της Αρχαίας Ελλάδας: (Καρδαμίτσας)**
  - **J. Boardman(Ελληνική Πλαστική: (Καρδαμίτσας)**
  - **J. J. Pollitt, Art in the Hellenistic Age (Cambridge University Press)**
  - **Κατ. Ρωμιοπούλου, Ελληνορωμαϊκά γλυπτά του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου (Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων)**
  - **Εύα Μπουρνιά – Σημαντώνη, Αρχαιολογία των πρώιμων Ελληνικών χρόνων (Καρδαμίτσας)**
  - **R. Treuil – P. Darcque – J. Cl. Poursat – Gilles Touchais,**

Πολιτισμοί του Αιγαίου (Καρδαμίτσας)

- W. Fuchs, Die Skulptur der Griechen: (Hirmer Verlag)**
- Philipp von Zabern, Die Geschichte der antiken Bildhauerkunst I. (Tafeln).**
- Δημήτρης Κατσουλάκος: Σύντομη Ιστορία του Ελληνικού Κόσμου (Πατάκης)**

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΑΥΤΟΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Κεφάλαιο Α΄

Κεφάλαιο Β΄

*Αφρική _ «Ικανός άνθρωπος»,
κυνηγός _ θήραμα, Ανατολική
Ευρώπη _ μαμούθ, τάφος _
προσφορά, Νεολιθική εποχή _
γεωργία, εργαλείο _ αλέτρι,
τροφή _ δημητριακά, οικισμός _
Μαγούλα, λιμναίος οικισμός _
Δισπηλιό*

Κεφάλαιο Β´

*Κυκλάδες _ Φυλακωπή,
Γραμμική Β _ Μάικλ Βέντρις,
βασιλικοί τάφοι _ Μυκήνες, άναξ
_ Μυκηναίος ηγέτης, Κνωσός _
Άρθουρ Έβανς, κυκλώπεια _
τείχη, μέγαρο _ μυκηναϊκό
ανάκτορο*

Κεφάλαιο Δ´

*1) βασιλεία _ Κόδρος,
αριστοκρατία _ Κύλωνας,
τυραννίδα _ Δράκοντας,
δημοκρατία _ Πεισίστρατος
2) άγαλμα νεαρού άνδρα _
κούρος, ανάγλυφο _ στήλη,
εξουσία _ θρόνος, κοσμήματα _
κόρη, αγγεία _ μελανόμορφη
τεχνική, έλικες _ κιονόκρανο*

Κεφάλαιο Ε΄

Κίμων _ Ευρυμέδων, μέτοικος _
μετοίκιον, Ελληνοταμίεις _
φόρος, Εφιάλτης _ Άρειος
Πάγος, θεωρικά χρήματα _
θέατρο, προβούλευμα _ Βουλή
των Πεντακοσίων, λειτουργία _
Τριηραρχία

Κεφάλαιο ΣΤ΄

Αγησίλαος _ βασιλιάς _
Κορώνεια, Επαμεινώνδας _
στρατηγός _ Μαντίνεια, Κλέων _
δημαγωγός _ Αμφίπολη,
Λύσανδρος _ ναύαρχος _ Αιγός
Ποταμοί

Κεφάλαιο Ζ'

Φίλιππος _ Χαιρώνεια,
Δημοσθένης _ ρήτορας, Δαρείος
Γ' _ Περσία, Αίγυπτος _
Αλεξάνδρεια, Αριστοτέλης _
διδάσκαλος Αλέξανδρου,
Αλέξανδρος _ Γρανικός
ποταμός, Ευαγόρας _ Κύπρος

Κεφάλαιο Θ'

Μάχη στην Πύδνα _ 168 π.Χ.
Περσέας, Άλωση των
Συρακουσών _ 212 π.Χ.
Αρχιμήδης, Ίδρυση Αντιόχειας _
300 π.Χ. Σέλευκος Α', Μάχη στη
Ζάμα _ 212 π.Χ. Αννίβας,
Ίδρυση Θεσσαλονίκης _ 316
π.Χ. Κάσσανδρος, Νίκη των
Μακεδόνων επί των Γαλατών _
277 π.Χ. Αντίγονος Γονατάς

Κεφάλαιο Ι΄

*Χριστός _ Βηθλεέμ, Παύλος _
Ταρσός, Πέτρος _ επίσκοπος,
Τετραρχία _ Διοκλητιανός, Νέα
Ρώμη _ Κωνσταντίνος, Λικίνιος
_ Αύγουστος, Μεδιόλανα _
ανεξιθρησκία, Αντιόχεια _
Χριστιανοί, Εκκλησία _
Ιερουσαλήμ*

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Homo erectus, homo habilis, homo sapiens: Λέξεις λατινικές που χρησιμοποιήθηκαν από τους επιστήμονες για να δηλώσουν τα στάδια εξέλιξης του ανθρώπου.

Αλάβαστρο: Ορυκτός λίθος μικρής σκληρότητας με διάφορους χρωματισμούς.

Αμφίσημος: Ο επιδεχόμενος διπλή ερμηνεία.

Ανακουφιστικό τρίγωνο:

Αρχιτεκτονικός όρος. Ονομάζεται το τρίγωνο το οποίο σχηματίζεται από τα ανοίγματα θυρών και παραθύρων όταν το υπέρθυρο δεν θεωρείται αρκετά στερεό για να βαστάζει μόνο του το υπερκείμενο βάρος.

Αραμαϊκή: Η ομιλούμενη γλώσσα των Εβραίων κατά την εποχή του Χριστού στην Παλαιστίνη.

Αρεία: Περιοχή που σήμερα περιλαμβάνει το Δυτικό Αφγανιστάν, με την πόλη Χεράτ (Βλ. Χάρτη)

Βακτρία: Χώρα η οποία αντιστοιχεί με το Τουρκεστάν και το Βόρειο Αφγανιστάν (Βλ. Χάρτη).

Βεσπασιανές: Κτίρια ομαδικών αποχωρητηρίων· το όνομά τους οφείλεται στον αυτοκράτορα Βεσπασιανό που καθιέρωσε την πληρωμή φόρων για τη λειτουργία τους.

Βουκολική ποίηση: Ποιήματα με θέμα τη ζωή των ποιμένων και γενικά των αγροτών, των ψαράδων, των ανθρώπων της υπαίθρου (βουκόλος = ποιμένας).

γεωκτηνοτροφία: Η ασχολία του ανθρώπου με την καλλιέργεια της γης και την κτηνοτροφία.

Γιλγαμές: Το όνομα του κύριου ήρωα του σουμεριακού – βαβυλωνιακού ομώνυμου έπους.

Δακία: Η σημερινή Ρουμανία.

Δημαγωγός: Αυτός που καθοδηγεί τον δήμο, αυτός που έχει την ικανότητα με την πειθώ να καθοδηγεί και να παρασύρει τα πλήθη.

Διαλεκτική μέθοδος: Τρόπος προσέγγισης της φιλοσοφικής αλήθειας με το διάλογο, τις ερωτήσεις και απαντήσεις.

Δραγιανή: Περιοχή του σημερινού Δυτικού Πακιστάν (Βλ. Χάρτη).

Εβραίοι της διασποράς: Οι Εβραίοι που κατοικούσαν έξω από τα όρια της Παλαιστίνης.

Ειδύλλια: Μικρά ποιήματα που εξυμνούν την απλή αγροτική ζωή.

Ελεγεία: Είδος ποίησης που την ελληνιστική εποχή έχει επικό και λυρικό ύφος και αναφέρεται σε σπάνιους και τοπικούς μύθους και περιγράφει σκηνές με ρεαλιστικές λεπτομέρειες

Ελεφαντουργία: Η κατεργασία του ελεφαντόδοντου.

Επίγραμμα: Είδος πολύ σύντομου ποιήματος που αρχικά χαραζόταν σε επιτύμβια και αναθηματικά μνημεία, αργότερα –από την ελληνιστική εποχή– έγινε ανεξάρτητο ποίημα με επιδεικτικό (επαινετικό) περιεχόμενο μεγάλων ανδρών, έργων τέχνης ή και με ερωτικό περιεχόμενο.

Θόλος: Κυλινδρικό οικοδόμημα για τη λατρεία θεών του Κάτω Κόσμου ή ηρώων.

Ιλλυρία: Η χώρα που ορίζεται περίπου, σήμερα, από τα παράλια της Αλβανίας.

Ιμπεριαλισμός: Η επεκτατική πολιτική ενός κράτους απέναντι σε άλλα.

Ινδοευρωπαίοι: Ο όρος χρησιμοποιείται για να δείξει μια ομάδα λαών των οποίων η γλώσσα έχει κοινές ρίζες. Οι λαοί αυτοί κατοικούν κυρίως στην Ευρώπη και σε ένα τμήμα της Ασίας.

Κιλικία: Περιοχή της Νότιας Μικράς Ασίας.

Κλασικισμός: Ρεύμα /τάση /τεχνοτροπία που μιμείται και

υιοθετεί κλασικά πρότυπα στα γράμματα και στις καλές τέχνες.

Κοιλιάδα των βασιλέων: Στην αρχαία Αίγυπτο ονομάζεται η περιοχή κοντά στην πρωτεύουσα του δεύτερου βασιλείου (2050–1800 π.Χ.), τη Θήβα. Εκεί οι Φαραώ έσκαψαν τους τάφους τους και οικοδόμησαν λαμπρούς ναούς (Λούξορ, Καρνάκ).

Κουροτρόφος: Εκείνη που κρατά στην αγκαλιά της ένα βρέφος. Συνήθως γυναικεία ειδώλια.

Κροκάλες: Πέτρες λειασμένες με τριβή.

κτέρισμα: Τα αντικείμενα με τα οποία οι άνθρωποι συνόδευαν τον νεκρό στον τάφο του.

Κωμωδία: Είδος αρχαίου θεατρικού έργου με θέματα από τη σύγχρονη

του πραγματικότητας και τον μύθο, με κωμικό περιεχόμενο.

Λαοί της Θάλασσας: Λαοί άγνωστης καταγωγής, οι οποίοι κατά το τέλος της 2ης χιλιετίας π.Χ. κατέλυσαν το κράτος των Χετταίων, απείλησαν την Αίγυπτο και αναστάτωσαν ολόκληρη την ανατολική λεκάνη της Μεσογείου.

Μαυσωλείο: Μεγαλοπρεπές ταφικό οικοδόμημα. Το όνομά του οφείλεται στο μεγαλόπρεπο ταφικό κτίριο που κτίσθηκε για τον ηγεμόνα της Καριάς Μαύσωλο από τη γυναίκα του Αρτεμισία τον 4ο αιώνα π.Χ. και διακοσμήθηκε με αγάλματα και ανάγλυφα από ονομαστούς Έλληνες γλύπτες.

Μεδιόλανα: Το σημερινό Μιλάνο της Ιταλίας.

Μηδεία: Περιοχή του σημερινού Νότιου Αζερμπαϊτζάν και του Βόρειου Ιράν (Βλ. Χάρτη).

Μηδισμός: Η συνεργασία με τους Πέρσες κατά τη διάρκεια των Περσικών πολέμων.

Μητριαρχία: Μία φάση κοινωνικής διαμόρφωσης κατά την οποία κυριαρχούν οι γυναίκες.

Μικροτεχνία: Στην κατηγορία αυτή ανήκουν όλα τα έργα τέχνης που έχουν μικρό μέγεθος, όπως τα ειδώλια και αγαλμάτια αλλά και τα κοσμήματα κ.ά.

Μίμος: Σύντομες, ρεαλιστικές παραστάσεις σκηνών καθημερινής ζωής που τη ρωμαϊκή εποχή απέκτησαν κωμικό χαρακτήρα

Μνημειακή αρχιτεκτονική: Η αρχιτεκτονική που επιβάλλεται με το μέγεθός της.

Μπαρόκ: Τεχνοτροπία που αναπτύχθηκε στην τέχνη του 17ου και 18ου αιώνα μ.Χ. στην ευρωπαϊκή τέχνη. Χαρακτηρίζεται από δραματικά θέματα και υπερβολική απόδοση των μορφών στην αρχιτεκτονική, γλυπτική, ζωγραφική κλπ. (απόδοση μυών, ενδυμάτων και συναισθημάτων των απεικονιζόμενων). Ο όρος χρησιμοποιείται και για ένα ανάλογο καλλιτεχνικό ρεύμα της ελληνοιστικής εποχής (ελληνοιστικό μπαρόκ).

Νεοκλασικισμός: Ρεύμα /τάση /τεχνοτροπία του τέλους του 18ου και των αρχών του 19ου αιώνα που αναβιώνει τον κλασικισμό, δηλαδή

την τάση για απομίμηση του κλασικού.

Οικιακή οικονομία: Η οικονομία που στηρίζεται στην ανταλλαγή των προϊόντων.

Πάπυρος: Φυτό που φύεται στις όχθες του Νείλου και του οποίου ο κορμός, κατάλληλα επεξεργασμένος, χρησίμευε για την κατασκευή ενός είδους χαρτιού.

Ροκοκό: Τεχνοτροπία της ευρωπαϊκής τέχνης του β' μισού του 18ου αιώνα μ.Χ. που δημιουργήθηκε σαν αντίδραση στο «βαρύ» μπαρόκ. Διακρίνεται για τις ανάλαφρες, χαριτωμένες μορφές και θέματα. Ο όρος χρησιμοποιείται και για την αντίστοιχη τεχνοτροπία της ελληνιστικής περιόδου (ελληνιστικό ροκοκό).

Ρυτό: Είδος τελετουργικού αγγείου του οποίου η βάση έφερε οπή για να στάζει, αργά, το ιερό υγρό της σπονδής.

Ρυτοφόρος: Αυτός που κρατά το ρυτό.

Σατυρικό δράμα: Είδος αρχαίου θεατρικού έργου με σκωπτικά και κωμικά στοιχεία, στο οποίο εμφανιζόταν χορός Σατύρων.

Σήμα τάφου: Διακριτικό σημάδι ενός τάφου.

Σκοπαδικό πάθος: Έτσι ονομάζεται η έκφραση του ψυχικού κόσμου που έδινε στα γλυπτά του ο μεγάλος γλύπτης του 4ου αιώνα π.Χ. Σκόπας ο Πάριος. Αυτό το πετύχαινε σμιλεύοντας τα μάτια βαθιά μέσα στις κόγχες τους και με

τη στροφή του βλέμματος προς τα πάνω.

Σουγδιανή: Περιοχή του σημερινού Ουζμπεκιστάν, που διασχίζεται από τον ποταμό Ώζο (Βλ. Χάρτη).

Σοφιστές: Δάσκαλοι και φιλόσοφοι της αρχαιότητας που είχαν ως κέντρο του ενδιαφέροντός τους τον άνθρωπο και την πνευματική του βελτίωση δια μέσου της διδασκαλίας. Πίστευαν στην υποκειμενικότητα των πραγμάτων και όχι στην αντικειμενική αλήθεια. Δίδαξαν τους νέους με αμοιβή και καθιέρωσαν την παιδαγωγική και τη ρητορική τέχνη.

Στοά: Μακρόστενο οικοδόμημα με κίονες αντί για τοίχο στη μία μακριά πλευρά του. Στην άλλη πλευρά σχηματίζονταν δωμάτια για διάφορες

χρήσεις, π.χ. καταστήματα. Οι στοές αποτελούσαν χώρους συγκέντρωσης και επικοινωνίας και προσέφεραν προστασία από τον ήλιο, τη βροχή κ.ά.

Συγκρητισμός: Ανάμειξη στοιχείων διαφορετικών θρησκειών αλλά και διαφορετικών ιδεών και απόψεων.

Σφηνοειδής γραφή: Η γραφή των Σουμερίων και των Βαβυλωνίων.

Τέχνη του αυστηρού ρυθμού: Η τέχνη της πρώιμης κλασικής εποχής, 480–450 π.Χ., που χαρακτηρίζεται από τη σοβαρή /αυστηρή έκφραση των προσώπων σε αντίθεση με τη χαριτωμένη /γελαστή έκφραση των αρχαϊκών μορφών και για τον λόγο αυτό ονομάστηκε αυστηρός ρυθμός. Η έκφραση αυτή θεωρείται ότι είναι αποτέλεσμα

της στάσης των ανθρώπων απέναντι στη ζωή μετά από τα δύσκολα πολεμικά γεγονότα των Περσικών πολέμων.

Τραγωδία: Είδος θεατρικού έργου με μυθολογικό, τραγικό περιεχόμενο και κατάληξη. Τρεις τραγωδίες και ένα σατυρικό δράμα αποτελούσαν μία ενότητα και παριστάνονταν σε συνέχεια.

Υγρό στυλ: Τεχνοτροπία της γλυπτικής του τέλους του 5ου αιώνα π.Χ.· ονομάστηκε έτσι διότι τα ρούχα κολλούν στο σώμα σαν να είναι βρεγμένα.

Φαγεντιανή: Ύλη από πηλό που έχει λουστραριστεί με κασσιτερούχο βερνίκι και χρησιμοποιείται για την κατασκευή μικροαντικειμένων.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ 6ου ΤΟΜΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ΄:

ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΟΙ

ΧΡΟΝΟΙ (Συνέχεια από τον 5ο τόμο)

6. Ελληνορωμαϊκός Πολιτισμός.....6

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι΄: ΑΠΟ ΤΗ ΡΩΜΗ

ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ 24

1. Η Ρωμαϊκή Ειρήνη 26

2. Ο Χριστός και η Διδασκαλία του. Η Πρώτη Εκκλησία 37

3. Η Διάδοση του Χριστιανισμού ..44

4. 3ος Αιώνας μ.Χ. Η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία σε κρίση.....55

5. Κωνσταντίνος:

Η μεγάλη στροφή 63

ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ 75

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

ΑΥΤΟΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ 78

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ 83

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.